

ЗАКОН У ДЗЕЯННІ

Другі год бібліятэкі Беларусі ў сваёй дзейнасці выкарыстоўваюць Закон “Аб бібліятэчнай справе ў Рэспубліцы Беларусь”. У чым яго значэнне зараз, калі краіна перажывае адзін з цяжкіх перыядаў сваёй гісторыі? Вядома, што шмат бібліятэк было закрыта з-за недахопу фінансавых сродкаў на ўтрыманне будынкаў і выплаты заробтнай платы, на папаўненне фондаў. На погляд практыкаў, Закон у гэты крытычны момант не абараняе бібліятэкі і іх работнікаў. Але само заканадаўства ніколі не вырашае праблем, а толькі стварае для гэтага прававы падмурак. Значэнне дакумента ў першую чаргу ў тым, што ён паслядоўна абараняе права кожнага на свабодны выбар і атрыманне інфармацыі, на доступ да назапашаных чалавечым духоўных і культурных каштоўнасцей, сабраных бібліятэкамі.

Аднак наяўнасць Закона яшчэ не азначае, што дзяржава павярнулася да бібліятэк тварам, і яны знаходзяцца ў задавальняючым стане. Апошнім часам на старонках рэспубліканскага друку з’явіўся шэраг артыкулаў, якія сведчаць аб тым, што бібліятэкі вельмі слабыя ў нестабільнай эканоміцы. Адбываецца рэарганізацыя існуючай сеткі і інтэнсіўны працэс скарачэння бібліятэк, у прыватнасці ў сельскай мясцовасці. За мінулую пяцігодку іх закрыта каля 700.

Найбольшае скарачэнне адбылося ў Брэсцкай і Гродзенскай абласях. Ёсць негатывныя прыклады закрыцця бібліятэк сілавымі рашэннямі мясцовых органаў дзяржаўнай улады, перавод іх у горшыя памяшканні. Вызначэнне мэтазгоднасці іх утрымання выходзіла пераважна з фінансавых меркаванняў, а не з патрэб насельніцтва, якое такім чынам пазбаўляецца ад нармальнага доступу да інфармацыі, а значыць, да адукацыі, культуры, навукі. Таму не выпадкова Камісія Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь па адукацыі, навуцы і культуры 18 чэрвеня 1996 г. разгледзела пытанне аб ходзе выканання ў Рэспубліцы Беларусь Закона “Аб бібліятэчнай справе”. У прынятай пастанове адзначана недастатковая работа дзяржаўных органаў па выкананні асобных артыкулаў Закона, сярод якіх артыкул 9 “Рэарганізацыя і ліквідацыя бібліятэк”. Рэкамендавана аблвыканкомам і Мінгарвыканкому з удзелам адказных работнікаў Міністэрства культуры і Беларускага Інстытута праблем культуры, БРК прафсаюза работнікаў галіны на працягу чэрвеня—верасня 1996 г. разгледзець на месцах ход выканання Закона і прыняць адпаведныя меры па выкананні ўсіх патрабаванняў дзеючага

заканадаўства ў бібліятэчнай справе, выказана просьба да Пракуратуры Рэспублікі Беларусь арганізаваць на месцах праверку дзеючага заканадаўства аб бібліятэчнай справе і прыняць меры ўздзеяння на службовых асоб, не выконваючых патрабаванні Закона.

Бібліятэкам недастаткова толькі атрыманне правоў. Сёння ім асабліва неабходна эканамічная падтрымка. Закон, наколькі дазваляў заканадаўчы рэгламент, адлюстроўвае гэту праблему. У артыкулах 27 і 28 замацавана, што дзяржава шляхам фінансавання і правядзення адпаведнай падатковай, крэдытнай і цэнавай палітыкі падтрымлівае бібліятэкі. З’явілася і першая пасля прыняцця Закона пастанова Кабінета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 01.04.96 № 229 “Аб дадатковых мерах па дзяржаўнай падтрымцы культуры”, у якой замацаваны не толькі прыярытэтныя напрамкі дзейнасці бібліятэк, але і фінансава-эканамічныя пытанні. Таму згодна з пастановай Міністэрства сувязі і інфарматыкі з 01.05.96 устаноўлены льготныя тарыфы на міжнародную перасылку дакументаў бібліятэкам для камплектавання бібліятэчных фондаў. Названай пастановай Кабінета Міністраў Рэспублікі Беларусь Міністэрству фінансаў сумесна з Міністэрствам культуры даручана пры распрацоўцы дзяржаўнага бюджэту ў частцы расходаў на культуру прадугледжваць фінансавыя сродкі на камп’ютэрызацыю бібліятэк, а таксама на стварэнне аўтаматызаванай бібліятэчна-інфармацыйнай сістэмы ў Беларускай універсітэце культуры. Аблвыканкомам і Мінскаму гарвыканкому рэкамендавана прымаць адпаведныя рашэнні. Міністэрству сувязі і інфарматыкі даручана забяспечыць ва ўстаноўленым парадку падключэнне аўтаматызаваных інфармацыйных сістэм бібліятэк да існуючых каналаў сувязі і інфармацыйных сетак.

У Законе адведзена даволі значнае месца праблемам камплектавання бібліятэчных фондаў (глава 4). Апошнім часам вызначылася адмоўная тэндэнцыя памяншэння іх аб’ёму. Толькі за апошнія пяць гадоў сукупны фонд скараціўся амаль на 9,3 млн экз. (13,2%). Прычынамі такога стану з’яўляюцца рэзкае зніжэнне фінансавання і значны рост кошту кніг. Сітуацыю ўскладняе адсутнасць валютных сродкаў на набывшчы лепшых замежных навуковых выданняў, што рэзка пагоршыла забеспячэнне навуковых даследаванняў жыццёва неабходнай інфармацыяй. Таму вялікае значэнне мае дзяржаўная палітыка ў гэтай сферы. Яе галоўныя напрамкі — гарантаванае фінансаванне, падатковыя і

мытныя льготы, праграма выпуску сацыяльна значнай літаратуры, стымуляванне кнігагандлёвых устаноў, якія дастаўляюць кнігі ў бібліятэкі. Усё гэта яшчэ не прыведзена ў сістэму кнігазабеспячэння, але правая аснова ў рэспубліцы ўжо пачала стварацца. Кабінетам Міністраў Рэспублікі Беларусь прыняты пастановы ад 12.06.96 № 389 “Аб парадку рассылкі абавязковых экзэмпляраў картаграфічных выданняў” і ад 24.06.96 № 419 “Аб зацвярджэнні парадку рассылкі абавязковых бясплатных і платных экзэмпляраў друкаваных выданняў”. Падрыхтаваны праект пастановы Кабінета Міністраў Рэспублікі Беларусь “Аб унясенні змяненняў і дапаўненняў у пастанову Кабінета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 24.06.96 № 419”, які дасць магчымасць забяспечыць абласныя бібліятэкі экзэмплярамі друкаваных выданняў выдавецкіх арганізацый адпаведных абласцей. Тым не менш, спецыялісты лічаць, што замест гэтых пастановаў больш неабходным было б пачаць распрацоўку Закона “Аб абавязковым экзэмпляры дакументаў”, які б уключыў у сябе і агульныя палажэнні, і механізмы дастаўкі абавязковага экзэмпляра, і кантроль за яго паўнатой. Своечасовым было б прыняцце падрыхтаванага праекта пастановы Кабінета Міністраў “Аб льготных малааб’ёмных кантэйнерных перавозках дакументаў для камплектавання бібліятэчных фондаў і перасылцы дакументаў бібліятэкам па міжбібліятэчнаму абанементаў”. 28 кастрычніка 1996 г. прынята вельмі неабходная і важная пастанова Кабінета Міністраў Рэспублікі Беларусь № 682 “Аб вызваленні ад абкладання мытнымі плацэжамі і падаткам на дабаўленую вартасць рэчаў, якія маюць характар гуманітарнай дапамогі, альбо прызначаных для дабрачынных мэтай”. Гэта пастанова дазваляе значна спрасціць мытнае афармленне гуманітарнай дапамогі, сярод якой не толькі кнігі і перыёдыка, але і тэхнічнае абсталяванне, так неабходнае бібліятэкам для ўмацавання сучасных камп’ютэрных тэхналогій.

Бібліятэкары часта скардзяцца на тое, што чытачы наносзяць шкоду бібліятэчным фондам, а бібліятэка застаецца безабароннай перад такімі дзеяннямі. Закон устанаўлівае адказнасць карыстальнікаў за страту дакументаў з фонду бібліятэкі і дае права бібліятэцы кампенсаваць нанесеную ёй шкоду ва ўстаноўленых формах і памерах, а ў асобных выпадках, вызначаных заканадаўствам, карыстальнікі нясуць адміністрацыйную або крымінальную адказнасць. Больш падрабязна гэта адлюстравана ў перапрацаваных адпаведна з Законам “Тыпавых правілах карыстання бібліятэкамі ў Рэспубліцы Беларусь”, якія атрымаюць практыкі ў бліжэйшы час.

Амаль паралельна з Законам Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь, Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі і Беларускай бібліятэчнай асацыяцыяй распрацаваны і дзейнічаюць нарматыўна-рэгламентуючыя дакументы: “Палажэнне аб цэнтралізаванай сістэме”, “Палажэнне аб арганізацыі сукупнай сеткі бібліятэк Рэспублікі Беларусь”, “Прыкладнае палажэнне аб дзяржаўнай бібліятэцы-клубе”, “Часовае палажэнне аб адзінай сістэме міжбібліятэчнага абанемента ў Рэспубліцы Бе-

ларусь”, “Палажэнне аб краязнаўчай рабоце бібліятэк Рэспублікі Беларусь”, “Тыпавыя штаты цэнтралізаваных бібліятэчных сістэм Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь”.

Закон “Аб бібліятэчнай справе ў Рэспубліцы Беларусь” упершыню ў айчыннай практыцы ўвёў паняцце “Нацыянальная бібліятэка Рэспублікі Беларусь”. Згодна з ім Нацыянальная бібліятэка Беларусі з’яўляецца галоўнай бібліятэкай рэспублікі, якая задавальняе універсальныя інфармацыйныя запатрабаванні ўсяго грамадства, арганізоўвае бібліятэчную, бібліяграфічную і навукова-інфармацыйную дзейнасць, удзельнічае ў распрацоўцы і рэалізацыі дзяржаўнай палітыкі ў галіне бібліятэчнай справы. Але, на жаль, сёння галоўная бібліятэка Беларусі знаходзіцца ў небяспечным, крызісным стане. Будынкі яе маральна і фізічна састарэлі, у любы момант можа адбыцца абвал перакрыццяў, існуе пагроза пажарнай небяспекі. Зразумела адно — яе трэба ратаваць. Існуе шмат варыянтаў дапамогі. Падрыхтаваны і праект Указа Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь “Аб Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі”. Але праект пакуль што застаецца толькі праектам.

Нельга не сказаць пра слабую сацыяльную зацікаўленасць бібліятэкараў. Зразумела, што прадугледжаныя ў Законе льготы бібліятэкам сустракаюць непрыняцце ў эканамічных урадавых службах, якім па традыцыі важней папоўніць бюджэт, чым прадбачыць грамадскую выгаду ад умацавання бібліятэк, якая не заўсёды вымяраецца ў рублях. Таму так цяжка атрымаць палатковыя і тарыфныя льготы, і яшчэ цяжэй правесці з дапамогай Закона павышэнне аплаты працы бібліятэкараў, якая знаходзіцца на апошнім месцы нават у сферы культуры. Адсутнасць эканамічных стымуляў у працы не спрыяе прэстыжу прафесіі. Дзяржава павінна забяспечыць узровень аплаты працы бібліятэчных работнікаў не ніжэй сярэднямесячнай па рэспубліцы.

Перапрацаваны, але пакуль што не зацверджаны неабходны нарматыўны дакумент “Паказчыкі і парадак аднясення бібліятэк, цэнтралізаваных бібліятэчных сістэм і Кніжнай палаты да груп па аплаце працы кіраўнікоў і спецыялістаў”. Спадзяёмся, што пытанні перагляду аплаты працы, падаткаабкладання ўстаноў культуры, у тым ліку і бібліятэк, якія разглядаюцца адпаведнымі міністэрствамі, згодна пратаколу Рэспубліканскай нарады ў Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь з кіраўнікамі абласных, гарадскіх і раённых выканаўчых органаў па пытаннях развіцця сацыяльна-культурнай сферы будуць вырашаны станоўча і дадуць магчымасць бібліятэкам грамадна і эфектыўна выкарыстоўваць свой патэнцыял.

Змены ў заканадаўстве і падзаконныя акты, якія ўнесены ва Урад, — толькі малая частка той працы, якую трэба будзе выканаць для таго, каб Закон не толькі дапамог захаванню бібліятэкі нашай краіны, але і надаў ім новы імпульс развіцця. Бясспрэчна і тое, што атрыманая бібліятэкамі магчымасць для адукацыі і своечасовай інфармацыі, — гэта моцны падмурак руху дзяржавы да росквіту, згоды і свабоднага развіцця.